

תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת ביצה

פרק ראשון

סוגיה יד: הפרשת חלה בעיסה שנילושה

בערב יום טוב

נכתב בסייעתא דשמיא

על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ

ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

© כל הזכויות שמורות למחבר

מהדורה ראשונה ללא הגהה

סוגיה יד: הפרשת חלה בעיסה שנילושה בערב יום טוב

*

רקע

סוגייתנו חורגת מהנושא הכללי שאנו עסוקים בו, ועוסקת בדין הפרשת חלה מעיסה שנילושה בערב יום טוב. כדי להבין את הסוגיה צריכים להקדים שתי הקדמות:

א. חכמים גזרו שאסור להפריש תרומות ומעשרות ביום טוב, משום שההפרשה "מתקנת" את הפירות לאכילה. הם התירו להפריש חלה ביום טוב, מכיוון שלא ניתן להפריש לפני עשיית העיסה, והתורה התירה ללוש עיסה ולאפותה ביום טוב.

ב. עיסה שנילושת בארץ חייבת בהפרשת חלה מהתורה, עיסה שנילושת בחוץ לארץ חייבת בחלה מדרבנן. חכמים התירו לאכול עיסת חוץ לארץ לפני הפרשת חלה, ולשייר מעט חלה להפרשה.

הגמ' דנה האם מותר להפריש ביום טוב חלה שנילושה מערב יום טוב. נחלקו הראשונים האם הגמ' דנה בעיסת ארץ ישראל או בעיסת חוץ לארץ.

מקורות

- א. גמ' ח-:ט. "אמר רבה שחט צפור מערב יו"ט... שאסורה לזרים"
- ב. רש"י ור"ח על אתר
- ג. תוס' ד"ה גלגל [מומלץ ללמוד את התוס' אחר הרי"ף, הר"ן והרא"ש]
- רי"ף ד: באלפס, "אמר רבה שחט צפור מעיו"ט ... ויהבינן לכהן"
- ר"ן ד"ה אמר
- רא"ש סי' יג
- רמב"ם הל' שבייתת יום טוב פ"ג ה"ח והשגת הראב"ד
- ד. שו"ע סי' תקן סע' ג ומשנה ברורה [בעיקר: ס"ק יט, כא, כג]

הסבר הסוגיה

אמר רבה... גלגל עיסה מערב יום טוב מפריש ממנה חלתה ביום טוב אבוה דשמואל
אמר אפילו גלגל עיסה מערב יום טוב אין מפריש ממנה חלתה ביום טוב. [גמ' ט.]

רבה מחלק בין כיסוי דם צפור שנשחטה מערב יום טוב לבין הפרשת חלה מעיסה שנילושה בערב יום טוב. אין מכסים דם צפור שנשחטה מערב יום טוב, ומפרישים חלה מעיסה שנילושה בערב יום טוב. אבוה דשמואל סובר שאין חילוק ביניהם, וכפי שאין מכסים דם צפור שנשחטה מערב יום טוב כך אין מפרישים חלה מעיסה שנילושה מערב יום טוב.

את שיטת רבה המחלק בין כיסוי דם צפור להפרשת חלה, ניתן להבין באחת משתי דרכים:

א. מותר לאכול את הצפור ללא כיסוי דמה, ואסור לאכול את העיסה ללא הפרשת חלה, ולכן חכמים התירו הפרשת חלה ואסרו כיסוי הדם.

ב. בכיסוי הדם יש טרחה, וחכמים אסרו לטרוח בדבר שהיה ניתן לעשות מערב יום טוב. בהפרשת חלה אין טרחה, ולכן חכמים התירו אפילו כשהיה אפשר להפריש מערב יום טוב.

שתי הדרכים הללו תלויות במחלוקת ראשונים האם רבה עוסק גם בחלת ארץ ישראל או שהוא עוסק רק בחלת חוץ לארץ. בגמ' מפורש שאבוה דשמואל אוסר להפריש חלה אפילו בחלת חוץ לארץ, ניתן להבין שרבה חולק עליו בחלת חוץ לארץ, ומודה בחלת ארץ ישראל, ניתן להבין שרבה חולק עליו אפילו בחלת ארץ ישראל.

הרי"ף [ד: פוסק הלכה כאבוה דשמואל, שהרי בגמ' לקמן [לז.] נאמר: "הני מילי [שאין מפרישים תרומות ומעשרות ביום טוב] פירי דטבילי מאתמול אבל פירי דטבילי האידינא כגון עיסה לאפרושי מינה חלה מפרשינן", מכאן שעיסה שנילושה בערב יום טוב דינה כתרומות ומעשרות שאין מפרישים אותם ביום טוב.

בעל המאור [שם, מובא בר"ך ד"ה אמר] חולק, ולדעתו אין ראיה מהסוגיה, ששם מדובר בחלת ארץ ישראל, רבה חולק על אבוה דשמואל בחלת חוץ לארץ בלבד, ורק בה הוא מתיר להפריש חלה אף שנילושה מערב יום טוב. הרמב"ן דוחה את דברי בעל המאור, ולדעתו רבה סתם את דבריו, מכיוון שהוא מתיר אפילו בעיסת ארץ ישראל להפריש עליה חלה ביום טוב.

מחלוקת הראשונים נובעת ממחלוקת בהבנת דין הפרשת חלה ביום טוב. בעל המאור סובר שחכמים אסרו להפריש תרומות ומעשרות ביום טוב מפני שההפרשה מתקנת את הפירות לאכילה, הפרשת חלה שנילושה בערב יום טוב זהה לתרומות ומעשרות, וכולי עלמא מודים שאסור להפרישה ביום טוב. רבה ואבוה דשמואל נחלקו בעיסת חוץ לארץ בלבד, רבה סובר שמותר לאכול לפני הפרשה, ולכן ההפרשה אינה מתקנת את העיסה לאכילה, ואבוה דשמואל סובר שחכמים אסרו כל הפרשה ביום טוב, אף הפרשה שאינה מתקנת את הפירות לאכילה, ולכן אסור להפריש ביום טוב מעיסה שהיה ניתן להפריש עליה בערב יום טוב.

הרי"ף סובר שמחלוקת רבה ואבוה דשמואל אינה קשורה לשאלה האם ההפרשה מתקנת את הפירות לאכילה, אלא בטיב ההיתר להפריש חלה ביום טוב. אבוה דשמואל סובר שחכמים התירו להפריש חלה כיוון שאי אפשר להפריש מערב יום טוב, ולכן כשאפשר להפריש בערב יום טוב, אסור להפריש ביום טוב. רבה סובר שחכמים התירו הפרשת חלה מפני שמחת יום טוב, ולכן אף כשהיה ניתן להפריש בערב יום טוב, ההיתר עומד במקומו.

לתוס' שיטה שלישית בהסבר מחלוקת רבה ואבוה דשמואל. תוס' סובר שאין הבדל בין חלת ארץ ישראל לבין חלת חוץ לארץ, והוא מפרש על פי הירושלמי שהם נחלקו רק במקרה שהתחיל ללוש [=לגלגל] בערב יום טוב וסיים ללוש ביום טוב, אבוה דשמואל סובר שכיוון שהיה ניתן להפריש חלה בערב יום טוב, אין להפרישה ביום טוב, ורבה סובר, שכיוון שרגילים להפריש לאחר סיום הלישה, מותר להפריש ביום טוב. כשסיים הלישה בערב יום טוב גם רבה מודה שאסור להפריש ביום טוב.

לגבי מחלוקת הרי"ף ובעל המאור האם יש הבדל בין עיסת הארץ לעיסת חוץ לארץ יש להוסיף נקודה נוספת. הגמ' שואלת על אבוה דשמואל הסובר שלא ניתן להפריש על עיסה שנילושה מערב יום טוב, האם אינו סובר כבנו שמואל האומר שניתן להפריש חלת חוץ לארץ אחר אכילה? מסביר רש"י [ד"ה אוכל והולך] ששאלת הגמ' כיוון שהפרשת חלת חוץ לארץ אינה מתירה את אכילת העיסה, מדוע אסור להפריש. עונה הגמ' שכיוון שההפרשה חלה, והחלה המופרשת נקראת תרומה, הרי היא בכלל איסור הפרשת תרומות ומעשרות ביום טוב. הר"ח חולק על רש"י ומפרש, ששאלת הגמ' מדוע אבוה דשמואל אוסר להפריש חלה שנילושה בערב יום טוב, הרי מותר להפריש לאחר אכילה, ואין סיבה להתיר הפרשה ביום טוב. עונה הגמ' שכיוון ששמואל מודה ש"אם קרא עליה שם שאסורה לזרים", זאת אומרת שאפשר להפריש בערב יום טוב לפני אכילה, וכיוון שאפשר להפריש בערב יום טוב אסור, לדעת אבוה דשמואל, להפריש ביום טוב.

לפי פירוש רש"י, החילוק של בעל המאור בין עיסת הארץ שהפרשת חלה מתירה את העיסה באכילה, לבין עיסת חוץ לארץ שהפרשת חלה אינה מתירה את העיסה באכילה, מפורש בגמ'. לפי פירוש הר"ח החילוק אינו מוזכר בגמ', ולכן אין סיבה לחשוב שרבה מחלק בין עיסת הארץ לבין עיסת חוץ לארץ.

הרא"ש [סי' יג] מצטט את הר"ח שפוסק כרבה. לפי פירושו של הר"ח לסוגיה, נראה שהוא פוסק כרבה שמותר להפריש חלה אף מעיסת ארץ ישראל שנילושה בערב יום טוב¹.

סיכום

נחלקו הראשונים בהסבר מחלוקת רבה ואבוה דשמואל בהפרשת חלה מעיסה שנילושה בערב יום טוב:

הרי"ף מפרש שהם נחלקו גם בעיסת הארץ וגם בעיסת חוץ לארץ, והלכה כאבוה דשמואל, שאסור להפריש חלה מכל עיסה שנילושה בערב יום טוב.

בעל המאור והראב"ד מפרשים שהם נחלקו בעיסת חוץ לארץ בלבד. בעיסת הארץ כולי עלמא מודים שאם נילושה בערב יום טוב, אין מפרישים ממנה חלה ביום טוב. הלכה כרבה שמפרישים חלה מעיסת חוץ לארץ.

תוס' מפרש שרבה ואבוה דשמואל אינם מחלקים בין עיסת הארץ לבין עיסת חוץ לארץ, אבל הם נחלקו רק בעיסה שהתחיל ללוש אותה בערב יום טוב וסיים ללוש אותה ביום טוב. הלכה כרבה שמותר להפריש חלה מעיסה שסיים ללוש אותה ביום טוב. הר"ח פוסק הלכה כרבה, לפי פירושו לסוגיה ניתן לפרש שהלכה כרבה אף בעיסת ארץ ישראל.

הלכה

השו"ע [סי' תקו סע' ג] פוסק כרי"ף שאסור להפריש חלה מכל עיסה שנילושה בערב יום טוב. הרמ"א מוסיף שניתן לאכול את העיסה ביום טוב, על ידי שילוש ביום טוב עיסה נוספת, ויצרף את שתי העיסות ביחד, ויפריש מהעיסה החדשה על שתי העיסות.

¹ הרמב"ן [במלחמות ד:ז] אומר שניתן להתעקש ולפרש שהגמ' בדף לו. אינה סותרת פסק זה.